

мастацтвазнаўцаў, музыказнаўцаў. Помнікі славянскай рукапіснай кніжнасці чакаюць сваіх даследчыкаў.

Цітавец А., супрацоўніца аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі

КАЛЕКЦЫЯ БЕЛАРУСКІХ ВЫДАННЯЎ
БІБЛЕЙСКІХ КНІГ XVI—XVIII СТАГОДДЗЯЎ
У ФОНДЗЕ ЦЭНТРАЛЬнай НАВУКОВАй БІБЛІЯТЭКІ
АН БЕЛАРУСІ

За больш чым 30-гадовы час існавання аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў у Цэнтральнай навуковай бібліятэцы АН Беларусі сабрана невялікая калекцыя беларускіх старадрукаваных выданняў біблейскіх кніг. У нашым фондзе захоўваюцца 22 асобнікі 19-ці выданняў. Сярод іх ёсць экзemplяры, якія лічацца ў кнігазнаўстве рарытэтамі першай велічыні. На некаторых з іх мы спынім вашу ўвагу.

Як вядома, Біблія ўяўляе сабой звод твораў: 39 кананічных кніг у Старым запавеце і 27 — у Новым запавеце. Такое поўнае беларускае выданне біблейскіх кніг у нас адзінае. Гэта знакамітая “Брэсцкая”, альбо “Радзівілаўская Біблія”, якая была надрукавана ў першай на сучаснай тэрыторыі Беларусі Брэсцкай друкарні. Ініцыятарам яе выдання быў уплывовы магнат Мікалай Радзівіл Чорны. Па яго загаду Біблія была перакладзена на старапольскую мову, і на ягоныя сродкі ў 1563 годзе кніга выйшла шматтыражным шыкоўным выданнем. У прадмове да Бібліі сам Радзівіл і перакладчыкі выказалі свае пратэстанцкія погляды. Таму яе палічылі ерэтычнай, і пасля смерці Радзівіла ягоны сын, віленскі каталіцкі епіскап, загадаў спаліць разам з іншымі ерэтычнымі кнігамі частку тыражу “Брэсцкай Бібліі”.

“Радзівілаўская Біблія” лічыцца найбольш фундаментальным і ўпрыгожаным выданнем Свяшчэннага пісання ў Польшчы і ў Вялікім княстве Літоўскім. Да нашага часу

захавалася каля 40 асобнікаў гэтай кнігі. Адзіны на Беларусі экзэмпляр (на жаль, няпоўны) захоўваецца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі, яго мы атрымалі ў дар ад бібліятэкі Літоўскай акадэміі навук у 1975 годзе.

Біблейскія кнігі выдаваліся цалкам (Біблія) і асобнымі часткамі. Найбольш папулярнымі ў хрысціян былі Псалтыр (кніга Старога завету), Апостал і Евангелле (з Новага Завету), таму і выдаваліся яны часцей.

Першым беларускім друкаваным Евангеллем з’яўляецца “Евангелле вучыцельнае” (1569 г.). Яно было выдадзена ў Заблудаве Іванам Фёдаравым і Пятром Мсціслаўцам на сродкі гетмана Вялікага княства Літоўскага Рыгора Хадкевіча. Выданне надрукавана ў вялікім фармаце, сціпла: апрача выявы герба Хадкевіча, ілюстрацый у кнізе няма. У прадмове гетман расказвае аб тым, што ён меў намер выдаць кнігу на мове “простых людзей” (беларускай), ад чаго прыйшлося адмовіцца, каб не ўнесці памылак у кананічны тэкст, таму прадмова да “Евангелля” надрукавана на старабеларускай мове, а сам тэкст — на царкоўнаславянскай.

У фондзе бібліятэкі Акадэміі навук захоўваецца 7 экзэмпляраў пяці выданняў знакамітай друкарні Мамонічаў. Гэта была адзіная беларуская друкарня XVI—XVII стст., якая тры разы атрымлівала каралеўскія прывілеі на права выпуску рэлігійных і свецкіх выданняў (у тым ліку статутаў Вялікага княства Літоўскага). Менавіта тут беларускі друкар П.Мсціславец надрукаваў у 1575 г. “Евангелле напрасвольнае”. Надрукавана яно ў вялікім фармаце буйным шрыфтам, які нагадвае паўустаў рускіх і беларускіх рукапісаў. У беларускай кніжнай графіцы гэта першы фаліянт з гравіраванымі франтыспісамі, на якіх змешчаны выявы чатырох евангелістаў: Матфея, Марка, Лукі, Іаана.

Такія вялікія, багата ўпрыгожаныя выданні прызначаліся заможным людзям, якія часта ўкладалі іх у цэрквы для памінання душы. На адным з двух нашых экзэмпляраў “Евангелля” ёсць

чулівы рукапісны запіс (прыкладна XVII ст.) такога зместу: “сіе ев(ан)г(е)лие те/тр, печатное положил игумен/еуфимие в селе аг/лове, и кто будет поп/ в той ц(е)ркви служител, и тому попу по/минат, игумена в животе за здрав(и)е, а по сме/рти за упокой да родителе его иона/ да иноку марину, да служащаг в с(вя)тем/ храме сем с(вя)щенноинока мисала, по/неж он велию веру имел к пр(е)ч(и)стеи б(огоро)д(иц)и, и да/вал по д(у)ши свое сию книгу с(вя)тое е(ван)г(е)лие, да/паникад(и)ло мед...но да колоколы, на веч/ную памят/ а подписал сам игумен еуфимие, б(о)га ради г(о)с(под)не (?)/ с(вя)щенни(к), им(я)ре)к служащии в с(вя)те храме сем / успения пр(е)с(вя)тыа б(огороди)ци незабвены име и д(у)ша н(а)ша / в с(вя)тых своих (мо)литвах (?)/ а ев(ан)г(е)лие сие прочита со страхом и с трепетом с великим/ брежением як перед самым х(ри)с(т)ом / и егом престолом (?)”.

Акрамя выданняў прыватных друкарняў, у фондзе адзела захоўваюцца біблейскія кнігі, выдадзеныя брацтвамі Вільні, Еўя, Куцейна і Магілёва. Нацыянальна-рэлігійныя арганізацыі праваслаўнага гарадскога насельніцтва (брацтвы) пачалі ўзнікаць на Беларусі ў XVI стагоддзі. Яны ствараліся пры цэрквах ці манастырах, вялі культурна-асветніцкую дзейнасць, адкрывалі брацкія школы і друкарні.

Уражвае “Евангелле”, выдадзенае віленскай Святадухаўскай брацкай друкарняй у 1644 годзе. Тытульны аркуш яго ўпрыгожаны гравіраванай рамкай з відарысамі евангелістаў і святых Пятра і Паўла. Гэта найбольш маляўнічае выданне ў брацкім кнігадруку.

Сярод біблейскіх кніг вылучаюцца стараверскія выданні.

У XVIII стагоддзі беларускія друкарні выпусцілі шэраг кніг для раскольнікаў. У фондзе адзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі 7 асобнікаў стараверскіх кніг. Гэта выданні Магілёўскай брацкай, Гродзенскай каралеўскай і віленскай Траецкай друкарняў. І хаця раскольніцкая літаратура выпускалася паводле ўзораў маскоўскіх “даніканаўскіх” выданняў, у іх аздобе адчуваецца ўплыў і беларускіх традыцый

(часта застаўкі ў стараверскіх і беларускіх выданнях рабіліся з аднаго клішэ).

Біблейскія кнігі аказалі вялікі ўплыў на развіццё беларускай культуры. Для нашых продкаў яны мелі не толькі рэлігійнае прызначэнне. Па біблейскіх кнігах вучыліся грамаце, яны былі крыніцай ведаў, наогул, гэта былі першыя нашы кнігі.

*Герасімаў В.М., загадчык фонду рэдкай
кнігі Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі
Беларусь*

**КІРЫЛІЧНЫЯ СТАРАДРУКІ
Ў ФОНДЗЕ РЭДКІХ ВЫДАННЯЎ
ПРЭЗІДЭНЦКАЙ БІБЛІЯТЭКІ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ**

Калекцыя кірылічных старадрукаў Прэзідэнцкай бібліятэкі (ПБ) налічвае 12 адзінак. Гэта адзін з самых малых у свеце збораў першадрукаваных славянскіх выданняў. Сумная з’ява. На Беларусі, якая ў XVI—пач. XVII ст. з’яўлялася лідэрам усходнеславянскага кнігадрукавання, мела вядомыя ва ўсім свеце вялікакняжацкія і магнацкія кнігазборы, сёння нават адной з самых буйных бібліятэк краіны асабліва няма чым хваліцца.

Здавалася б, нашто бібліятэцы прэзідэнцка-парламенцка-ўрадавага тыпу тыя старадрукі? Няхай развівалася б сабе як суперсучасны інфармацыйны цэнтр або просты пастаўшчык, перадачык да ўладных структур апошняй інфармацыі.

Нам роля ПБ бачыцца больш значнай, бо яна, хай сабе і ўскосна, вызначае гісторыка-культурны менталітэт усіх галін улады на Беларусі. Гэтая значнасць, у сваю чаргу, залежыць ад культурнага патэнцыялу ПБ як сацыяльнага інстытута, ад каштоўнасці і значнасці кніжных багаццяў, у ёй назапашаных.